

**PENGARUH GOVERNANS KELESTARIAN PASARAN
DALAM PENGURUSAN EKO-PELANCONGAN
PAYA INDAH WETLANDS**

***(INFLUENCE OF NETWORK SUSTAINABILITY GOVERNANCE
IN PAYA INDAH WETLANDS ECOTOURISM MANAGEMENT)***

**Mohamad Fauzi Mohamad Saruman, Muhammad Rizal Razman,
Sharifah Zarina Syed Zakaria & Lee Khai Ern**

Abstrak

Kerajaan Malaysia berhasrat memajukan eko-pelancongan kerana memberikan pulangan kepada pendapatan negara melalui perbelanjaan pelancong dan tukaran mata wang asing. Pengaruh governans kelestarian pasaran terhadap pengurusan pusat eko-pelancongan perlu diketahui supaya masalah yang timbul dapat diatasi dengan segera dan berkesan. Maksud governans adalah luas iaitu lebih daripada sebuah kerajaan dan ianya membantu kerajaan melaksanakan tugasnya. Permasalahan kajian ialah tidak diketahui adakah governans kelestarian pasaran mempengaruhi pengurusan eko-pelancongan secara lestari di Paya Indah Wetlands (PIW). Oleh itu objektif kajian ialah untuk mengenal pasti dan menganalisis tema-tema dalam governans kelestarian pasaran yang mempengaruhi pengurusan eko-pelancongan secara lestari. Kajian adalah kualitatif dengan menganalisis 12 dokumen meliputi akta, peraturan, SOP dan garis panduan berkaitan eko-pelancongan di Malaysia. Data yang diperolehi kemudiannya dianalisis menggunakan perisian Nvivo 11. Kajian mendapati governans kelestarian pasaran mempengaruhi pengurusan eko-pelancongan berdasarkan kecekapan melalui persaingan, insentif berbentuk galakan dan permohonan melalui pendekatan bawah ke atas. Analisis mendapati wujud unsur kebergantungan tema iaitu 75 tema kecekapan dengan tema insentif, 74 tema kecekapan dengan tema permohonan dan 74 tema insentif dengan tema permohonan. Tema-tema tersebut iaitu kecekapan, insentif dan permohonan didapati tidak mampu berdiri secara sendiri kecuali memerlukan bantuan daripada tema-tema yang lain lalu mewujudkan konsep kebergantungan yang kompleks.

Kata Kunci: Governans pasaran; kelestarian; Paya Indah Wetlands; eko-pelancongan; kebergantungan kompleks.

Abstract

The Malaysian government wants to develop ecotourism because give income to the country through tourist spending and foreign exchange. Market sustainability governance influence the management of ecotourism center must be known so that any problems that arise can be resolved quickly and effectively. The purpose of governance is wide that is more

than a government and it help the government to carry out its duties. The problem is not known whether the market sustainability governance affect the ecotourism management in Paya Indah Wetlands (PIW). Therefore the objective of the study is to identify and analyze the themes of market sustainability governance which affect the ecotourism management in PIW. The study is qualitative by analyzing 12 documents include acts, regulations, SOP and guidelines on ecotourism in Malaysia. Data obtained later analyzed using NVivo 11 software. The study found that market sustainability governance affects ecotourism management in PIW based on efficiency through competition, incentives in the form of encouragement and applications through a bottom-up approach. Analysis found that there is a theme dependence element of 75 theme competencies with incentive themes, 74 theme competencies with application themes and 74 incentive themes with application themes. The identified themes that are efficiency, incentives and application is found cannot stand on its own but needs the help of other themes and creating complex interdependence concept.

Keywords: *Network governance; sustainability; Paya Indah Wetlands; ecotourism; complex interdependence*

PENGENALAN

Sektor pelancongan berkembang pesat di seluruh dunia dengan memberikan sumbangan yang besar terhadap ekonomi sesebuah negara. Kajian *United Nations World Tourism Organization (UNWTO)* (2009) menunjukkan eko-pelancongan meningkatkan ekonomi dunia berikutan ketibaan 922 juta orang pelancong antarabangsa pada tahun 2008. Menurut *United Nations World Tourism Organization (UNWTO)* (2017), industri eko-pelancongan menguntungkan kerana menyumbang secara langsung dengan mewujudkan 108,741,000 peluang pekerjaan (iaitu 3.6% daripada jumlah pekerjaan) di seluruh dunia pada tahun 2016. *World Travel & Tourism Council* (2017), menjangkakan pada tahun 2027, pengembaraan dan pelancongan bakal menyediakan 138,086,000 peluang pekerjaan baru iaitu peningkatan 2.2% setahun dalam tempoh 10 tahun akan datang.

Laporan *Tourism Malaysia* (2017) menunjukkan ketibaan pelancong asing ke Malaysia meningkat 4.0% iaitu 26.8 juta orang pada tahun 2016 dengan perbelanjaan pelancong bertambah 18.8% iaitu memberi sumbangan kepada negara berjumlah RM82.1 bilion pada tahun tersebut. Purata perbelanjaan per kapita setiap pelancong antarabangsa meningkat 14.2% kepada RM3,068 berbanding RM2,687 pada tahun 2015 kerana pelancong asing tinggal lebih lama di Malaysia iaitu bertambah 0.4 malam kepada 5.9 malam pada tahun 2016. Perbelanjaan pelancong asing untuk berbelanja adalah mencecah RM26 bilion pada tahun 2016 dengan pertambahan 20.3% berbanding tahun sebelumnya. Astro Awani (2018) menyatakan kunjungan pelancong asing ke Malaysia sejumlah 29,948,459 pada tahun 2017 menunjukkan imej Malaysia adalah baik dan eko-pelancongan boleh menjadi daya tarikan pelancong asing untuk berkunjung dan berbelanja di negara ini.

Eko-pelancongan iaitu subsektor pelancongan merupakan aktiviti pengembaraan yang tidak mengganggu dan tidak mencemarkan persekitaran semula jadi bagi tujuan penyelidikan, menikmati keindahan persekitaran, tumbuh-tumbuhan serta hidupan liar (Ceballos-Lascurain 1998). Badaruddin (2008) mendakwa kerajaan Malaysia berhasrat memajukan eko-pelancongan melalui konsep pembangunan lestari kerana permintaan yang besar terhadap eko-pelancongan supaya dapat menjana hasil tukaran mata wang asing, membangunkan ekonomi dan sosial, memajukan perusahaan di kawasan pedalaman, membuka peluang pekerjaan, menggalakkan pernyertaan etnik dalam komuniti, meningkatkan imej negara ke peringkat antarabangsa dan mengeratkan perpaduan kaum.

Definisi governans oleh Program Pembangunan Bangsa-Bangsa Bersatu (*United Nations Development Programme, UNDP*) (1997) ialah menggunakan kuasa pentadbiran, ekonomi dan politik dalam pentadbiran negara meliputi cara, proses dan institusi bagi membolehkan rakyat dan pihak yang berkepentingan menggunakan hak daripada aspek perundangan untuk menyelesaikan masalah. Governans merupakan interaksi di antara pihak kerajaan, industri dan masyarakat dalam proses

pembuatan keputusan yang penting bagi menyelesaikan masalah yang berlaku (Williamson 1991; Powell 1991; Kooiman 1993; Peters 1998; Lowndes & Skelcher 1998; Clifford 1998; Muhammad Rizal 2001, 2002, 2016).

Tiga jenis governans yang paling ideal dan berpengaruh memainkan peranan dalam sistem pentadbiran di negara-negara Barat sejak tahun 1950an iaitu governans hierarki, pasaran dan rangkaian (Van Gunsteren 1976; Thorelli 1986; Kaufman et al. 1986; Thompson 1991; Powell 1991; Peters 1998; Lowndes & Skelcher 1998; Clifford 1998; Masruchin 2001; Kooiman 2003; Thompson 2003; Considine & Lewis 2003; Kickert 2003; Schout & Jordan 2005). Beberapa ciri yang terdapat di dalam governans pasaran ialah penglibatan, keterbukaan dan rundingan (Weber 1952, Kickert 1997, Van Gunsteren 1976 dan Heywood 1997).

Kelestarian membawa pengertian yang sangat luas bergantung kepada skop dan tujuan kajian (Adams 2001) lalu membuka ruang perdebatan mengenai isu alam sekitar dan hubungannya dengan pembangunan. *World Commission on Environment and Development* (WCED) melalui laporannya bertajuk *Our Common Future* (kemudiannya dikenali sebagai Laporan Brundtland) pada tahun 1987 telah memperkenalkan konsep pembangunan lestari iaitu pembangunan yang memenuhi kehendak generasi masa kini tanpa mengabaikan keperluan generasi akan datang (Garrod & Fyall 1998, Hobson & Essex 2001).

Muhammad Rizal (2002 & 2016) mendakwa undang-undang, peraturan atau garis panduan yang disediakan di Malaysia adalah bertujuan memelihara alam sekitar supaya terus terpelihara. Oleh demikian governans kelestarian adalah penting dalam pengurusan eko-pelancongan supaya mencapai objektif ditetapkan. Untuk mengkaji governans kelestarian pasaran dalam pengurusan eko-pelancongan, Paya Indah Wetlands (PIW) dijadikan sebagai kawasan kajian kerana merupakan Pusat Eko-pelancongan yang paling berjaya di Malaysia, dikenali ramai, mempunyai banyak kemudahan asas serta diuruskan secara sistematik oleh Jabatan Perlindungan Hidupan Liar dan Taman Negara (Jabatan PERHILITAN 2014). Aktiviti eko-pelancongan yang terdapat di PIW ialah memerhati unggas, buaya tembaka, badak air, ungka, landak, memerang, kongkang, memberi makan buaya tembaka dan badak air serta ikan, berbasikal, merentas hutan, memerhati hidupan liar pada waktu malam, berkhemah, memancing dan fotografi. Terdapat 3 zon disediakan iaitu zon konservasi dan penyelidikan, zon pendidikan dan zon rekreasi (Jabatan PERHILITAN 2016).

Selain pusat eko-pelancongan, PIW juga berkepentingan mengawal banjir, mencegah hakisan pinggir pantai dan membantu mengumpul serta menstabilkan bahan mendak yang halus di kawasan pinggir pantai (Jamaluddin 1995). Oleh itu kajian dilakukan untuk mengenal pasti dan menganalisis tema-tema yang terdapat dalam governans kelestarian pasaran bagi mengetahui pengaruhnya terhadap pengurusan eko-pelancongan di PIW secara lestari. Jenis-jenis governans yang digunakan perlu diketahui supaya PIW dapat diuruskan lebih baik, dapat menarik lebih ramai pelancong berkunjung serta memelihara khazanah warisan alam sekitar untuk tatapan generasi akan datang.

METODOLOGI DAN KAWASAN KAJIAN

Kaedah kajian yang dijalankan adalah secara kualitatif berdasarkan analisis dokumen bagi memperolehi data primer. Ini bertujuan memahami fenomena yang kecil tetapi diketahui atau mendapatkan data yang lebih mendalam yang sukar serta untuk mendapatkan perspektif yang baru terhadap sesuatu perkara yang telah diketahui secara umum (Maxwell 2005 & 2013). Fokus kajian adalah terhadap governans kelestarian pasaran memandangkan governans kelestarian merupakan satu bidang ilmu yang amat luas (Adams 2001; Williams & Millington 2004).

Teknik yang digunakan adalah menganalisis lima dokumen primer berkaitan pengurusan ekopelancongan di PIW. Dokumen berkenaan telah diberikan kod bagi memudahkan perbincangan seperti Jadual 1 berikut:

Jadual 1. Nama dan kod dokumen yang dikaji

BIL	NAMA DOKUMEN	KOD
1.	Akta Pemuliharaan Hidupan Liar 2010 (Akta 716)	Dokumen nombor (1)
2.	Akta Industri Pelancongan 1992 (Akta 482)	Dokumen nombor (2)
3.	Pelan Ekopelancongan Kebangsaan Malaysia 1996 (PEK)	Dokumen nombor (3)
4.	Prosedur Operasi Standard (SOP) dan Garis Panduan PERHILITAN di PIW	Dokumen nombor (4)
5.	Akta Lembaga Penggalakan Pelancongan Malaysia 1992	Dokumen nombor (5)
JUMLAH		5

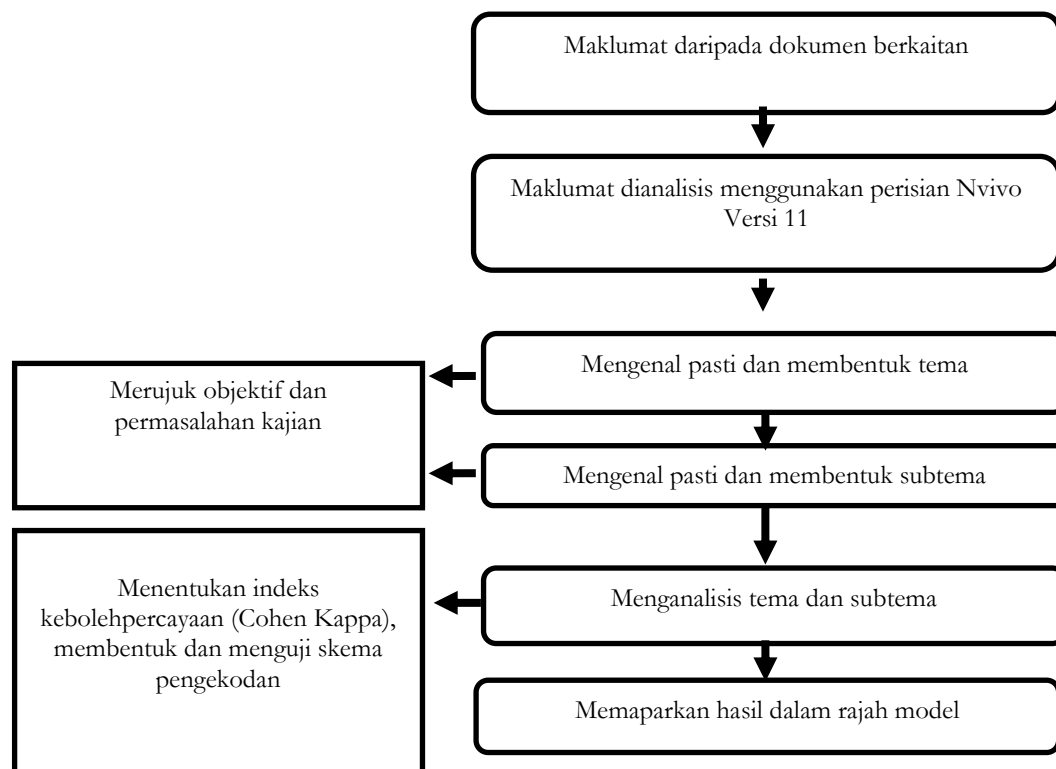
Analisis kajian berdasarkan teori Institusionalisme dan pemikiran sarjana realisme, liberalisme serta idealisme. Menurut Powell (2007), teori Institusionalisme muncul berikutan hasil kajian terhadap bidang sosiologi manakala (Sunarto & Kamanto 2004) mendakwa sesebuah organisasi yang wujud adalah dilingkungi oleh institusionalisme. Analisis tema yang dibuat adalah berasaskan Indeks Kebolehppercayaan Cohen Kappa seperti yang dicadangkan oleh Yin (1994) dan boleh dipercayai kerana ramai pengkaji kualitatif di Malaysia juga menggunakan kaedah yang sama dalam menganalisis data temu bual dan dokumen (Zamri 2004; Nik Mohd. Rahimi 2005). Persetujuan pakar terhadap tema yang dibina ini penting kerana pakar merupakan interater (persetujuan antara penilai) iaitu pihak luar yang mengesahkan pembinaan tema oleh pengkaji (Cohen 2000).

Persetujuan daripada dua orang pakar penilai dalam kajian kualitatif telah diperolehi bagi menentukan nilai kebolehppercayaan sesuatu tema (Steven 1958). Nilai Cohen Kappa yang telah diperolehi ialah 0.92 iaitu sangat baik. Data yang diperolehi kemudiannya dianalisis berdasarkan kaedah analisis kandungan menggunakan perisian NVIVO Versi 11 bagi tujuan memproses maklumat dokumen tersebut. Perisian ini digunakan bagi memudahkan tema diwujudkan iaitu berdasarkan persoalan kajian bagi memudahkan proses analisis dijalankan untuk mencapai objektif kajian (Richards 1999 & 2005).

Analisis Data Kajian

Perisian Nvivo Versi 11 digunakan kerana sesuai untuk menganalisis data kualitatif. Dengan menggunakan perisian tersebut, pengkaji telah membentuk dan menguji skema pengekodan. Tujuan menguji skema pengekodan ini adalah untuk menilai kebolehpercayaannya. Mengikut Richards (1999 & 2005) dan Maxwell (2005 & 2013), perkara yang perlu dilakukan bagi menjalankan analisis dokumen tersebut ialah:

- (i) Dokumen berkenaan diubah menjadi transkrip agar dapat dianalisis menggunakan perisian Nvivo Versi 11 selaras dengan objektif dan permasalahan kajian.
- (ii) Tema dan subtema dibina menggunakan data-data berkenaan.
- (iii) Dokumen dibaca dan disemak berulang kali dengan teliti supaya tema dan subtema yang dibina adalah bersesuaian.
- (iv) Hasil tema dan subtema yang dipaparkan diubah menjadi rajah model menggunakan analisis perisian Nvivo Versi 11. Penyelidik telah membaca perenggan demi perenggan untuk mengenalpasti tema dan subtema yang memberikan tumpuan terhadap pengaruh governans kelestarian pasaran dalam pengurusan ekopelancongan di PIW. Aliran proses analisis dokumen ditunjukkan seperti dalam Rajah 1. di bawah.

Rajah 1. Carta aliran proses analisis dokumen

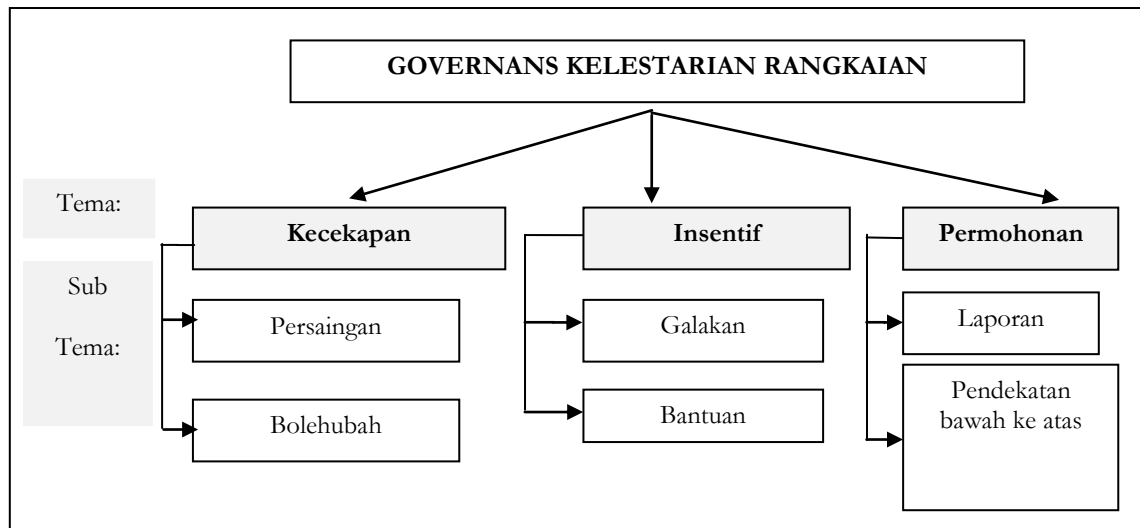
HASIL KAJIAN DAN PERBINCANGAN

Dapatan Analisis Dokumen

Dapatan yang diperolehi daripada analisis dokumen telah mengenalpasti wujud 3 tema dan 6 subtema. Tema yang dikenal pasti ialah penglibatan, keterbukaan dan rundingan manakala subtema pula ialah penyertaan, sokongan, perancangan, interaksi, kerjasama dan pendekatan mendatar (*horizontal*). Tema dan subtema yang dimaksudkan ditunjukkan di dalam Jadual 2 dan Rajah 2 berikut:

Jadual 2. Tema dan subtema governans kelestarian pasaran berdasarkan analisis dokumen

Bil	Tema	Subtema
1.	Kecekapan	Persaingan, bolehubah (<i>flexibility</i>)
2.	Insentif	Galakan, bantuan
3.	Permohonan	Laporan, Pendekatan bawah ke atas (<i>bottom up</i>)

Rajah 2. Model tema dan subtema pengaruh governans kelestarian pasaran dalam pengurusan eko-pelancongan di PIW melalui analisis dokumen

Tema Kecekapan

Tema kecekapan adalah perkara penting dalam pertimbangan mengetahui jenis governans kelestarian yang digunakan oleh pelbagai pihak berkepentingan dalam pengurusan eko-pelancongan di PIW. Kecekapan adalah meliputi persaingan, dan kebolehubahan bagi mencapai objektif yang telah ditetapkan. Elemen persaingan ada dinyatakan di dalam dokumen nombor (5) seperti berikut:

“Pelan Eko-pelancongan Kebangsaan membentang garis panduan yang sesuai untuk keadaan ekonomi, sosial dan alam sekitar Malaysia. Garis panduan ini dapat diperbaiki dan diperkuatkan mengikut keperluan. Ianya boleh dirujuk sebagai piawai pelaksanaan eko-pelancongan. Cara menggalakkan kegunaan garis panduan adalah diberi di dalam pelan” [10.11 Melaksanakan Garis panduan, Dokumen nombor (5)].

“Pelan eko-pelancongan Kebangsaan adalah paling berkaitan dengan Kementerian Kebudayaan, Kesenian dan Pelancongan. Pelan ini menerima hakikat bahawa sektor swasta adalah pihak penonton bidang pelancongan manakala pihak kementerian memainkan peranan perancangan, kawalan dan promosi. Satu agensi harus dikenalpasti untuk koordinasi pelaksanaan pelan. Jika tidak, Malaysia mengambil risiko terkebelakang semasa berusaha memajukan eko-pelancongan” [10.3 Badan Yang Melaksanakan Pelan, Dokumen nombor (5)].

Kebolehubahan (*flexibility*) dijadikan subtema kepada kecekapan kerana untuk pengurusan menjadi cekap memerlukan kebolehubahan bagi mencapai matlamat. Analisis mendapati dokumen nombor (1), (2) dan (3) ada menyebut berkenaan kebolehubahan. Dokumen nombor (1) menyatakan perkara berikut:

“Pegawai pelesen boleh pada bila-bila masa mengenakan apa-apa syarat tambahan ke atas lesen, permit, permit khas atau mengubah serta membatalkan apa-apa syarat yang dikenakan ke atas lesen, permit atau permit khas” [Seksyen 15 Dokumen nombor (1)].

Kebolehubahan berbentuk pengecualian diberikan terhadap sesuatu aktiviti digambarkan sebagai:

“Bagi maksud menjalankan aktiviti pemuliharaan iaitu aktiviti yang berhubungan dengan perlindungan, pengurusan dan penggunaan lestari hidupan liar, Ketua Pengarah atau mana-

mana pegawai yang diberi kuasa oleh Ketua Pengarah boleh membiakkan, menyimpan, memburu, mengimport, mengeksport, menjual atau membeli mana-mana hidupan liar” [Seksyen 50 Dokumen nombor (1)].

“Seseorang orang asli boleh memburu mana-mana hidupan liar yang dilindungi yang dinyatakan dalam Jadual Keenam sebagai makanannya atau makanan anggota keluarganya tetapi tidak boleh dijual atau ditukarkan dengan makanan, keuntungan kewangan atau apa-apa benda lain” [Seksyen 51 Dokumen nombor (1)].

Semakan dan analisis terhadap dokumen nombor (2) menyebut berkenaan kebolehubahan iaitu:

“Pihak Berkuasa Negeri boleh selepas berunding dengan Menteri memajak atau membenarkan supaya diguna atau diduduki mana-mana tanah dalam kawasan sesuatu Taman Negara tertakluk kepada syarat dan sekatan sebagaimana yang difikirkannya patut dikenakan bagi tujuan pembinaan dan penyelenggaraan jalan; pembinaan dan penyelenggaraan lapangan terbang kecil; pembinaan dan penyelenggaraan empangan dan kolam air serta pembinaan dan penyelenggaraan hotel, rumah rehat, rumah kediaman, bangunan dan kerja-kerja kegunaan awam” [Seksyen 9 Dokumen nombor (2)].

Dokumen nombor (3) menyebut berkenaan kebolehubahan sebagaimana berikut:

“Pihak Berkuasa Negeri boleh mengubah atau membatalkan mana-mana peruntukan dalam lesen, lesen kecil, permit penggunaan atau lesen pemindah yang dikeluarkan di bawah Akta ini atau di bawah peruntukan mana-mana undang-undang hutan terdahulu jika berpuas hati bahawa pematuhan ke atasnya adalah mustahil atau untuk dilaksanakan oleh pemegang lesen, lesen kecil, permit penggunaan atau lesen pemindah berkenaan” [Seksyen 18 Dokumen nombor (3)].

Berdasarkan analisis terhadap dokumen berkenaan dapat diperhatikan bahawa governans kelestarian pasaran mempengaruhi pengurusan eko-pelancongan di PIW. Ini dapat dibuktikan berdasarkan analisis dokumen perundangan yang diguna pakai oleh pelbagai pihak berkepentingan di atas menunjukkan elemen kecekapan melalui subtema persaingan, dan bolehubahan (*flexibility*) dalam pentadbirannya.

Tema Insentif

Insentif adalah perkara yang penting dalam mengenalpasti jenis governans kelestarian yang digunakan oleh pelbagai pihak yang berkepentingan dalam eko-pelancongan. Insentif meliputi subtema galakan, bantuan dan dorongan. Ini dapat digambarkan bahawa insentif itu adalah berbentuk galakan yang diberikan oleh sesuatu pihak ataupun kerajaan. Insentif juga boleh berbentuk bantuan atau ganjaran yang mungkin berbentuk kewangan, modal ataupun peralatan serta dorongan bagi memaju atau melaksanakan sesuatu perkara atau pekerjaan. Analisis terhadap dokumen eko-pelancongan seperti dinyatakan di atas mendapati dokumen nombor (1) dan (3) ada menyebut berkenaan insentif seperti berikut:

“Ketua Pengarah boleh mengarahkan supaya dibayar apa-apa ganjaran sebagaimana yang difikirkannya patut kepada seseorang bagi perkhidmatan yang diberikan berkaitan dengan pengesanan mana-mana kesalahan di bawah Akta ini atau mana-mana perundangan subsidiarinya atau berkaitan dengan apa-apa penyitaan yang dibuat di bawah Akta ini” [Seksyen 131 Dokumen nombor (1)].

“Pengarah boleh memerintahkan supaya apa-apa hadiah sebagaimana yang disifatkannya patut dibayar kepada mana-mana pegawai hutan atau orang lain bagi perkhidmatan yang diberikan berhubungan dengan apa-apa kesalahan atau penyitaan yang dibuat di bawah akta ini” [Seksyen 100A Dokumen nombor (3)].

Berdasarkan analisis terhadap dokumen utama berkenaan dapat diperhatikan bahawa pengurusan eko-pelancongan di PIW ada menggunakan pendekatan insentif dalam pentadbirannya. Ini dapat dibuktikan berdasarkan dokumen perundangan yang diguna pakai oleh pelbagai pihak berkepentingan seperti dinyatakan di atas ada menunjukkan elemen subtema galakan, bantuan dan dorongan.

Tema Permohonan

Terdapat banyak peruntukan dalam undang-undang utama berkenaan governans kelestarian pasaran yang menyentuh berkenaan permohonan dalam menguruskan eko-pelancongan di PIW. Subtema bagi permohonan adalah laporan dan corak pentadbiran bawah ke atas (*bottom up*). Bagi menunjukkan sesuatu aktiviti melibatkan permohonan, maka permohonan yang diterima daripada sesuatu pihak bawahan (corak pentadbiran *bottom up*) dimajukan kepada pihak atasan untuk kelulusan. Analisis dokumen nombor (1) memperlihatkan perundangan utama tersebut ada menyatakan berkenaan permohonan iaitu berkenaan governans kelestarian pasaran dalam menguruskan eko-pelancongan di PIW.

“Seseorang boleh memohon lesen, permit atau permit khas dengan mengemukakan suatu permohonan dalam apa-apa bentuk dan cara yang ditentukan oleh Ketua Pengarah” [Seksyen 12 Dokumen nombor (1)].

Seksyen di atas ada menyatakan berkenaan permohonan yang pada masa sama menunjukkan corak pentadbiran bawah ke atas (*bottom up*) kerana permohonan lesen berkenaan datangnyanya daripada pemohon iaitu pihak bawahan.

“Seseorang boleh membuat rayuan secara kepada Menteri berkenaan permohonan, penggantungan atau pembatalan lesen, permit atau permit khas dalam tempoh 30 hari setelah diberitahu secara bertulis mengenai keengganan, penggantungan atau pembatalan berkenaan” [Seksyen 25 Dokumen nombor (1)].

Bagi menunjukkan laporan ada disediakan dinyatakan seperti berikut:

“Seorang peniaga berlesen hendaklah menyimpan dan menyenggarakan suatu rekod yang mengandungi butir-butir bilangan dan spesis hidupan liar (hidup atau mati), bilangan bahagian atau terbitan hidupan liar dan bilangan barang yang dibuat atau dibeli” [Seksyen 33 Dokumen Nombor (1)].

Dalam dokumen nombor (4) yang disemak dan dianalisis menunjukkan permohonan dengan pernyataan seperti berikut:

“Suatu permohonan untuk pemberian lesen di bawah Bahagian ini hendaklah dibuat secara bertulis kepada Pesuruhjaya dalam apa-apa bentuk sebagaimana yang ditentukan” [Seksyen 6 Dokumen Nombor (4)].

“Sesuatu permohonan untuk pendaftaran sebagai premis penginapan pelancong di bawah Bahagian ini hendaklah dibuat kepada Pesuruhjaya mengikut cara berserta dengan fi yang ditetapkan” [Seksyen 31B Dokumen Nombor (4)].

Berdasarkan analisis terhadap dokumen utama berkenaan dapat diperhatikan bahawa pelbagai pihak berkepentingan dalam eko-pelancongan di PIW menggunakan pendekatan permohonan dalam pengurusanannya. Ini dapat dibuktikan berdasarkan dokumen perundangan yang dianalisis ada menunjukkan elemen subtema laporan dan bawah ke atas (*bottom up*) dalam pentadbirannya.

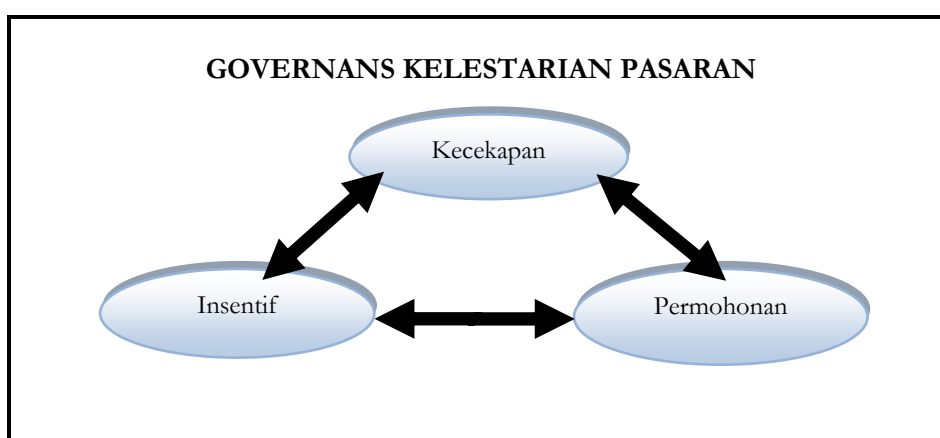
Kebergantungan Tema Governans Kelestarian Pasaran

Analisis dokumen mendapati wujud kebergantungan tema di dalam jenis governans kelestarian pasaran seperti di Jadual 3 dan Rajah 3. Sejumlah 75 tema kecekapan wujud kebergantungan dengan tema insentif, 74 tema kecekapan wujud kebergantungan dengan permohonan manakala 74 tema insentif wujud kebergantungan dengan tema permohonan.

Jadual 3. Frekuensi petikan para (perenggan) yang menunjukkan kebergantungan tema dalam governans kelestarian pasaran berdasarkan analisis dokumen

Tema Governans Kelestarian Pasaran	Kecekapan	Insentif	Permohonan
Kecekapan	-	75	74
Insentif	75	-	74
Permohonan	74	74	-

Sumber: Analisis dokumen 2017/2018

Rajah 3. Kebergantungan tema dalam governan kelestarian pasaran melalui analisis dokumen
Sumber: Analisis dokumen 2017/2018

Dalam Dokumen nombor (1) dapat dilihat terdapat saling kebergantungan di antara tema kecekapan di bawah elemen bolehubah dengan tema insentif di bawah elemen galakan sebagaimana dinyatakan di dalam perundangan bagi tujuan menguruskan eko-pelancongan di PIW.

“Menteri boleh, melalui perintah yang disiarkan dalam Warta, mengecualikan mana-mana orang atau golongan orang atau manamana aktiviti atau kelas aktiviti yang berhubungan dengan hidupan liar daripada semua atau mana-mana peruntukan Akta ini atau mana-mana perundangan subsidiarinya” [Seksyen 133, Dokumen nombor (1)].

Dokumen nombor (1) juga menunjukkan wujud saling kebergantungan tema iaitu tema kecekapan di bawah elemen persaingan dengan tema permohonan di bawah elemen laporan. Perkara ini dinyatakan di dalam perundangan bagi tujuan menguruskan eko-pelancongan di PIW sebagaimana berikut:

“(1) Pegawai pelesen boleh pada bila-bila masa: (a) mengenakan apa-apa syarat tambahan ke atas lesen, permit atau permit khas; atau (b) mengubah atau membatalkan apa-apa syarat yang dikenakan ke atas lesen, permit atau permit khas. (2) Jika pegawai pelesen berhasrat untuk mengambil tindakan di bawah subseksyen (1), dia hendaklah memberi pemegang lesen,

permit atau permit khas suatu notis bertulis mengenai hasratnya untuk berbuat demikian dan peluang untuk membuat representasi bertulis dalam tempoh yang dinyatakan dalam notis bertulis itu. (3) Selepas habis tempoh yang dinyatakan dalam notis itu, dan selepas menimbangkan apa-apa representasi yang dibuat oleh pemegang lesen, permit atau permit khas, pegawai pelesen hendaklah memutuskan sama ada untuk mengenakan, mengubah atau membatalkan mana-mana syarat di bawah subseksyen (1)” [Seksyen 15, Dokumen nombor (1)].

Saling kebergantungan tema insentif di bawah elemen galakan dengan tema permohonan di bawah elemen laporan dapat diperhatikan di dalam Dokumen nombor (1) yang dikaji iaitu:

“Ketua Pengarah boleh mengarahkan supaya dibayar apa-apa ganjaran sebagaimana yang difikirkannya patut kepada seseorang bagi perkhidmatan yang diberikan berkaitan dengan pengesanan mana-mana kesalahan di bawah Akta ini atau mana-mana perundangan subsidiarinya atau berkaitan dengan apa-apa penyitaan yang dibuat di bawah Akta ini” [Seksyen 131, Dokumen nombor (1)].

Analisis Dokumen nombor (2) mendapati wujud saling kebergantungan di antara tiga tema dalam governans kelestarian pasaran dalam pengurusan eko-pelancongan di PIW. Kebergantungan tema berkenaan dapat dilihat daripada kecekapan (aspek kebolehubahan) dengan insentif (aspek bantuan) serta permohonan (aspek pendekatan atas ke bawah) berdasarkan analisis dokumen yang telah dijalankan iaitu:

“Pihak Berkuasa Negeri boleh selepas berunding dengan Menteri memajak atau membenarkan supaya diguna atau diduduki mana-mana tanah dalam kawasan sesuatu Taman Negara tertakluk kepada syarat dan sekatan sebagaimana yang difikirkannya patut dikenakan bagi tujuan pembinaan dan penyelenggaraan jalan; pembinaan dan penyelenggaraan lapangan terbang kecil; pembinaan dan penyelenggaraan empangan dan kolam air serta pembinaan dan penyelenggaraan hotel, rumah rehat, rumah kediaman, bangunan dan kerja-kerja kegunaan awam” [Seksyen 9, Dokumen nombor (2)].

Dokumen perundangan yang berkaitan pengurusan eko-pelancongan di PIW digambarkan sebagai menggunakan pendekatan governans kelestarian pasaran. Pendekatan ini dapat dijelaskan berdasarkan tema kecekapan, insentif dan yang boleh dijumpai di dalam setiap jenis dokumen yang di analisis. Selain itu, analisis dokumen mendapati pihak berkepentingan menitik beratkan aspek kecekapan dalam pentadbirannya, memberikan insentif kepada masyarakat dan pengusaha yang terlibat dalam eko-pelancongan serta mewujudkan elemen permohonan. Dalam sesuatu keadaan, pihak berkepentingan akan memohon kelulusan daripada pihak atasan yang lebih berkuasa dan ini menunjukkan corak pentadbiran bawah ke atas (*bottom up*). Analisis dokumen terhadap tema-tema yang disediakan di dalam governans kelestarian pasaran menunjukkan wujud saling kebergantungan yang kompleks di antara satu sama lain dalam pengurusan eko-pelancongan di PIW.

SARANAN

Disarankan supaya pelbagai agensi kerajaan yang berkaitan eko-pelancongan di PIW saling bekerjasama untuk memajukan PIW sebagai pusat eko-pelancongan yang berjaya. Bagi tema kecekapan, agensi kerajaan perlu lebih cekap berperanan aktif dalam mempromosikan PIW sebagai destinasi eko-pelancongan yang menarik untuk dikunjungi pelancong. Ini kerana eko-pelancongan mempunyai persaingan yang sengit dengan jenis pelancongan yang lain. Untuk tema insentif pula, pihak kerajaan dan pengusaha eko-pelancongan disaran untuk memberikan bantuan, bimbingan dan khidmat nasihat kepada masyarakat tempatan khususnya supaya melibatkan diri dalam aktiviti eko-pelancongan yang boleh menjana pendapatan. Untuk tema permohonan pula, pihak atasan yang bertanggungjawab terhadap PIW disaran untuk mengambil tindakan segera memperbaiki kerosakan yang terdapat di PIW. Penyelenggaraan kemudahan asas dan chalet yang terdapat di PIW secara berkala dapat meningkatkan kualiti perkhidmatan di PIW. Oleh kerana PIW meliputi satu kawasan

yang luas, pihak atasan juga perlu menyediakan peruntukan kewangan yang mencukupi bagi menjalankan kerja pembersihan, penyelenggaraan kemudahan dan pengurusan di PIW.

KESIMPULAN

Berdasarkan analisis dokumen yang telah dilakukan, jelas menunjukkan governans kelestarian pasaran mempengaruhi pengurusan eko-pelancongan di PIW melalui penekanan terhadap aspek kecekapan dalam pentadbirannya, memberikan insentif kepada masyarakat tempatan dan pengusaha yang terlibat dalam eko-pelancongan serta mewujudkan elemen permohonan. Pihak pengurusan PIW memohon kelulusan daripada pihak atasan yang lebih berkuasa dan ini menunjukkan corak pentadbiran bawah ke atas. Hasil kajian mendapati wujud saling kebergantungan (*interdependency*) yang kompleks di antara tema-tema yang terdapat di dalam governans kelestarian pasaran berkenaan. Setiap tema didapati tidak dapat berdiri sendiri kecuali memerlukan bantuan daripada tema-tema yang lain. Saling kebergantungan setiap tema iaitu kecekapan, insentif dan permohonan adalah dinamik lalu mewujudkan konsep kebergantungan dalam governans kelestarian pasaran yang mempengaruhi pengurusan eko-pelancongan di PIW secara lestari.

RUJUKAN

- Adams, W.M. 2001. *Green Development: Environment and Sustainability in the Third World*. Edisi ke-2. New York: Routledge.
- Astro Awani. 2018. <http://www.astroawani.com/berita-malaysia/jumlah-pelancong-turun-tiga-peratus-pada-2017-berbanding-2016-tpm-ahmad-zahid-168629> [Diakses pada 20 Februari 2018].
- Badaruddin Mohamed. 2008. *Pelancongan Lestari*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ceballos-Lascurain. 1998. *Tourism, Ecotourism And Protected Areas*. IUCN World Congress on National Parks and Protected Areas.
- Clifford, M. 1998. *Environmental Crime: Enforcement Policy and Social Responsibility*. Gaithersburg: Aspen Publisher
- Cohen. 2000. *Tourism, Past, Present and Future*. London: Heinemann.
- Considine & Lewis. 2003. Bureaucracy, Network or Enterprise? *Journal Of Travel Research* 25(3): 232-241.
- Garrod, B. & Fyall, A. 1998. *Beyond The Rhetoric Of Sustainable Tourism* (2nd Edition), Longman, Frenchs Forest.
- Heywood. 1997. *Politics*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Hobson, K. & Essex, S. 2001. Sustainable Tourism: A New From Accommodation Businesses. *The Services Industries Journal* 21(4): 133-147.
- Jabatan PERHILITAN Malaysia. 2014. Laporan Tahunan 2014. Kuala Lumpur: Jabatan PERHILITAN.
- Jabatan PERHILITAN Malaysia. 2016. www.wildlife.gov.my/index.php/en/paya-indah-wetland-dengkil-selangor.htm/ [Diakses pada 19 Mei 2016].
- Jamaluddin Md. Jahi. 1995. *Conflicts of Coastal Resources Use and Impacts of Tourism Development on Coastal Zone*. Workshop on Coastal Zone Management in Sarawak. Anjuran Angkatan Zaman Mansang (AZAM). Kuching. 20-21 Disember.
- Kaufman. 1986. *Guidance, Control and Evaluation in Public Sector*. Wallingford: CABI Publishing.
- Kickert. 1997. Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector. New York: Methuen.
- Kickert. 2003. Beneath Consensual Corporatism. *Journal of Sport Tourism* 8: 35-47.
- Kooiman (ed.). 1993. *Modern Governance*. Cambridge: Polite Press.
- Kooiman. 2003. Governing as Governance. *Annals of Tourism Research* 28(1): 113-139.
- Lowndes & Skelcher. 1998. *The Dynamics of Multi-Organizational Partnerships. An Analysis of Changing Styles of Governance*. Basingstoke: Palgrave.
- Malaysia. 2006. *Akta Industri Pelancongan 1992* (Pindaan 2006). (Akta 482).
- Malaysia. 2010. *Akta Lembaga Penggalakan Pelancongan Malaysia 1992* (Akta 481).
- Malaysia. 2010. *Akta Pemuliharaan Hidupan Liar 2010*. (Akta 716).
- Masruchin Ruba'l. 2001. *Asas-Asas Hukum Pidana*. Malang: UM Press Bekerjasama Dengan UNIBRAW.

- Maxwell, J.A. 2005. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. London: SAGE Publications.
- Maxwell, J.A. 2013. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. CA: Sage, Thousand.
- Muhammad Rizal Razman. 2001. *The Law of Negligence and Environmental Protection: Malaysian Legal Protectives*. *Proceedings SEAGA 6*, International Conference, 12th - 15th November.
- Muhammad Rizal Razman. 2002. Isu-Isu Persekitaran Di Malaysia. Dlm. Jamaluddin Md. Jahi, Mohd Jailani Mohd Nor, Kadir Arifin, Muhammad Rizal Razman. *Program Pengurusan Persekitaran, Universiti Kebangsaan Malaysia*. Bangi: Ammier's Souvenirs & Printing.
- Muhammad Rizal Razman, Emrizal, Syarifah Zarina Syed Zakaria, Zuliskandar Ramli & Kadir Arifin. 2016. Pengurusan Persekitaran Melalui Siasatan Jenayah Persekitaran Ke Arah Pembangunan Mampan Berdasarkan Kerangka Governans Kelestarian. Dlm. Muhammad Rizal Razman, Kadir Arifin, Nor Azam Ramli, Syarifah Zarina Syed Zakaria, Zuliskandar Ramli & Emrizal. *Pengurusan Persekitaran Serantau. Prosiding Seminar Serantau Pengurusan Persekitaran*, hlm. 55-60. Bangi: UKM Cetak.
- Nik Mohd. Rahimi Nik Yusoff. 2005. Kemahiran Mendengar Bahasa Arab: Satu Kajian di Sekolah Menengah Kerajaan Negeri. Tesis Dr. Fal. Fakulti Pendidikan, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi.
- Pelan Ekopelancongan Kebangsaan Malaysia. 1996. Kementertian Pelancongan dan Kebudayaan Malaysia, World Wide Fund For Nature (WWF) Malaysia, Petaling Jaya.
- Peters. 1998. *Managing Horizontal Government*. Clevedon: Channel View Publications.
- Powell. 1991. *Neither Market nor Hierarchy; Network Form of Organisation*. Cambridge, MA: CABI Publishing.
- Powell, Walter 2007. *The New Institutionalism. International Encyclopedia of Organization Studies*. Clegg: S.R & Bailey. J. Sage Publications Inc.
- Richards, L. 1999. *Using Nvivo In Qualitative Research*. London: Sage Publications Ltd.
- Richards, L. 2005. *Handling Qualitative Data: A Practical Guide*. London: Sage Publications Ltd.
- Schout & Jordan. 2005. Coordinated European Governance. *Journal of Sustainable Tourism* 13(4): 45-54.
- Steven, S.S. 1958. Problems and Methode of Psychophysics. *Psychological Bulletin*. LV: 177-196.
- Sunarto & Kamanto. 2004. *Pengantar Sosiologi*. Jakarta: Lembaga Penerbit Universitas Indonesia.
- Thompson. 1991. *Markets, Hierarchies and Networks*. London: Routledge.
- Thompson. 2003. *Between Hierarchies And Markets*. Dlm. Far Eastern Economic Review, hlm. 34-36, 21 April 1994.
- Thorelli. 1986. *Network: Between Market and Hierarchie*. Oxford: Oxford University Press.
- Tourism Malaysia. Laporan Tahunan 2017. <http://www.parlimen.gov.my/ipms/eps/2017-11-28/ST.118.2017%20-%20TOURISM.pdf> [Diakses pada 12 Disember 2018].
- UNDP. 1997. *Governance for Sustainable Development: A UNDP Policy Document*. New York: UNDP.
- United Nations World Tourism Organization (UNWTO). 2009. *Tourism Highlights*.
- United Nations World Tourism Organization (UNWTO). 2017. *2017 International Year of Sustainable Tourism for Development*. Retrieved from <http://www.tourism4development2017.org/> [Diakses pada 22 Jun 2018].
- Van Gunsteren. 1976. *Preface: The quest of control*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Weber. 1952. *The Essentials Of Bureaucratic Organization: An Ideal Type Construction*. London: Routledge.
- Williams, C.C. & Millington, A.C. 2004. *The Diverse and Contested Meanings of Sustainable Development*. *The Geographical Journal* 170(2): 99-104.
- Williamson, O. E. 1991. Comparative Economic Organization: The Analysis of Discrete Structural Alternatives. *Administrative Science Quarterly* 36 (June): 269-296.
- World Travel & Tourism Council. 2017. Economic Impact 2017 World <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2018/world2018.pdf>. [Diakses pada 07 Mei 2018].
- Yin, R. K. 1994. *Case Study Research. Design and Methods. 2nd Edition*. Thousand Oaks. CA: Sage Publications.
- Zamri Mahamod. 2004. Strategi Pembelajaran Bahasa Melayu Dalam kalangan Pelajar Cemerlang Sekolah Menengah. Tesis Dr. Fal. Fakulti Pendidikan. Universiti Kebangsaan Malaysia. Bangi.

Mohamad Fauzi Mohamad Saruman (Ph.D)
Pusat Penyelidikan Sains dan Governans Kelestarian (SGK),
Institut Alam Sekitar dan Pembangunan (LESTARI),
Universiti Kebangsaan Malaysia,
43600 Bangi, Selangor, Malaysia
Email: mfms744@yahoo.com.my

Muhammad Rizal Razman (Ph.D)
Profesor
Pusat Penyelidikan Sains dan Governans Kelestarian (SGK),
Institut Alam Sekitar dan Pembangunan (LESTARI),
Universiti Kebangsaan Malaysia,
43600 Bangi, Selangor, Malaysia
Email: mrizal@ukm.edu.my

Sharifah Zarina Syed Zakaria (Ph.D)
Profesor Madya
Pusat Penyelidikan Kelestarian Alam Sekitar, Ekonomi dan Sosial (KASES),
Institut Alam Sekitar dan Pembangunan (LESTARI),
Universiti Kebangsaan Malaysia,
43600 Bangi, Selangor, Malaysia
Email: szarina@ukm.edu.my

Lee Khai Ern (Ph.D)
Pensyarah Kanan
Pusat Penyelidikan Sains dan Governans Kelestarian (SGK),
Institut Alam Sekitar dan Pembangunan (LESTARI),
Universiti Kebangsaan Malaysia,
43600 Bangi, Selangor, Malaysia
Email: khaiernlee@ukm.edu.my

Submitted: 15 October 2018

Accepted: 2 February 2019